

– Bilincsbe vettek vitték el ebből a városból, két éve meg ünnepeket rendeznek az ön tiszteletére; rehabilitálták, kitüntették a professor emeritus címmel, most pedig díszdoktorrá avatták. Válaszoljon, kérem, a nem túl eredeti kérdésre: mit érez?

– Amikor én itt a professor emeritus címet megkaptam, nem gondoltam arra, hogy díszdoktor is leszek a szegedi egyetemnek. Nagyon jó érzés volt, ha szabad azt mondani: elégtétel. De mégsem ez az igazi elégtételelem. Igaz, hogy bilincsbe vettek el innen, de az egész pályámon végigkísért a volt szegedi kollégáim, a tanítványaim, a barátaim hűsége. A napokban kaptam egy nagyon meghatározó levelet Ilia Mihálytól, aki a hallgatóm volt és akit egy kicsit én indítottam el a tudományos pályán. De írtak a többiek is, egészen nagy levélgyűjteményem van. Ez a boldogság. Persze nagyképű lennék, ha nem mondanám el, hogy örömmel tölt el az egyetem által adható legnagyobb kitüntetés, és hogy éppen annak az egyetemnek lehetek a díszdoktora, ahol – 1934-ben – lettem az első doktori eskümet, s ahol végigjártam az egyetemi élet összes elképzelhető grádcát a díjtalan gyakornokságtól a rektorsáig.

– Vagyis professor úrnak nem azt kellett tapasztalnia, hogy csak az utóbbi két évben szaporodtak meg a szegedi barátai?

– Nem, egyáltalán nem. Egész idő alatt tartottuk a kapcsolatot, gyakran látogattak Pesten. Én egy ideig nem szívesen jöttem Szegedre, már csak azért sem, mert valamikor a 60-as évek elején egyszer itt jártam baráti látogatáson, s az utcán összefutottam egyik volt munkatársammal, Pósa Péterrel, beszélgetve végigsétáltunk a Korzón, a Széchenyi téren, s aztán megtudtam, hogy Péter igen súlyos szemrehányásokat kapott, amiért velem úgymondó tüntetően végigvonult a városon. Ilyen világ volt, tehát inkább nem jöttem. Később aztán már szívesen, előadásokat is tartottam. Péter László professzor, aki most is mellettem volt az avatáson, régi jó barátom, együtt kezdtük a Juhász Gyula kritikai kiadást. De mondhatnék másokat is, sokan vannak...

– Két évvel ezelőtt a Szegedi Egyetem című lap „Rehabilitált tudósok” sorozatában részletesen elmondta egy interjúban a forradalom napjainak történetét. De azt csak most hallottam, hogy november 3-án, vagy 4-én ön és a munkatársai itt a rektori hivatalban, ahol most is beszélgetünk, iratokat égettek. Hogyan történt? Milyen volt az a nap?

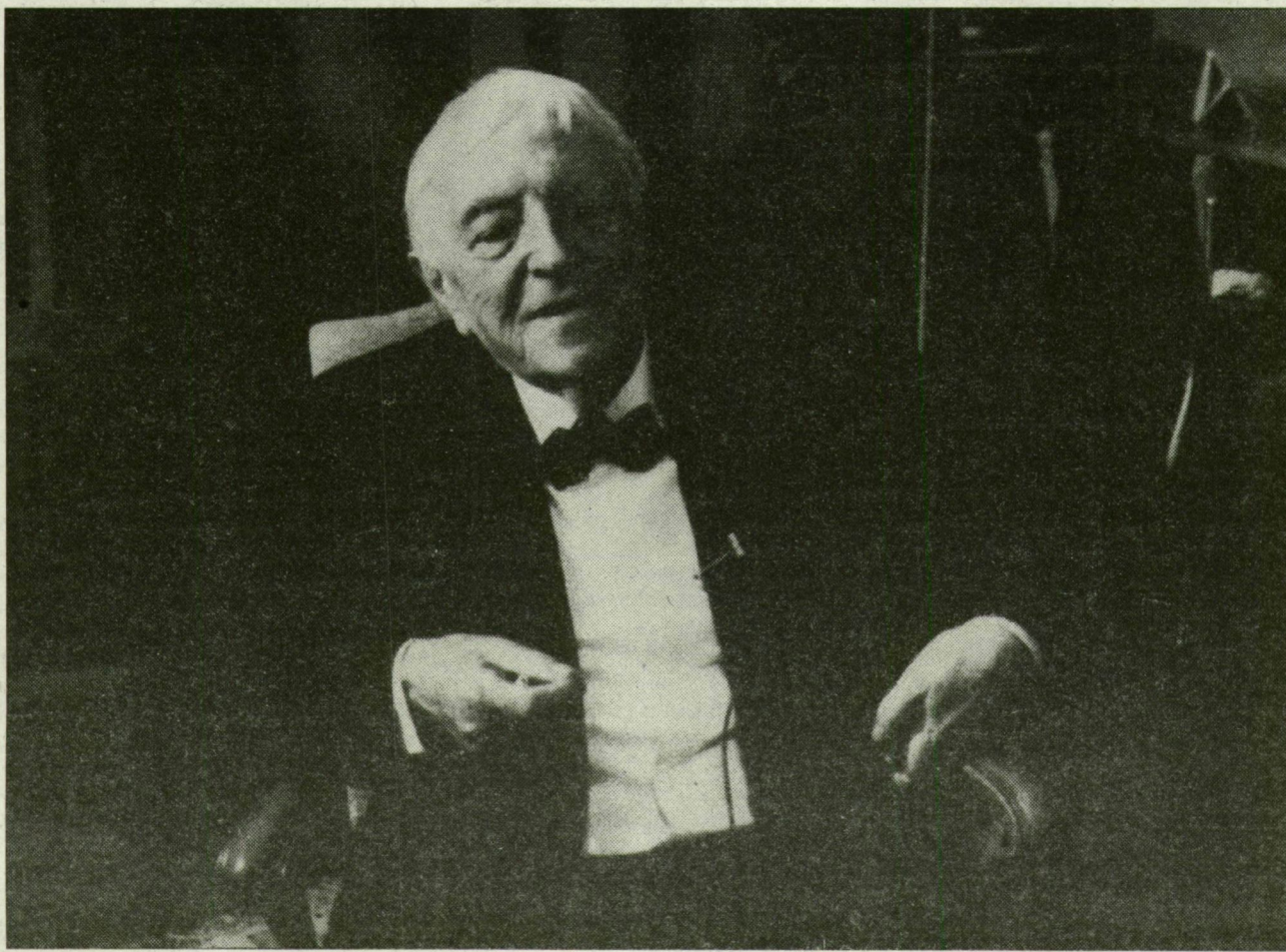
– Volt itt egy kandalló, abba befutottunk és szépen elégettük az iratok egy részét. Ez november 4-én történt, ha jól emlékszem, vasárnap volt és én arra ébredtem, hogy a rádióban Nagy Imre beszél... Nemsokára jöttek a munkatársaim, hogy egy körülbelül 50 tankból álló szovjet hadoszlop Újszeged irányából közeledik a város felé. Az első gondolatunk még az volt, hogy el kell rejteni az iratokat, de aztán rájöttem, akárhová dugjuk, úgy is előkerülnek és még azoknak is baja lesz, akiknél megtalálják, nem beszélve azokról, akik szerepelnek a papírokon. Léváltári elhelyezésről szó sem lehetett, azzal kezdték, hogy elbocsátják mindenütt a leváltári anyagokat...

– Mire gondoltak, miközben rakták a tüzet? Tudták, hogy vége a forradalomnak?

– Nehéz erre válaszolnom, mert a mából visszapillantva úgy néz ki, tudnunk kellett volna. De az az igazság, hogy volt bennünk valami optimizmus, arra gondoltunk, hogy ezek most bejönnek ugyan, de talán lehetséges valamilyen kompromisszum.

– Meddig tartott ez a hiedelem?

– Még Bibó István is abban reménykedett, hogy egy kompromisszum fog kialakulni. Vesztünk-

„Az vagyok, aki voltam, az leszek, aki vagyok!”

Baróti Dezsővel beszélget Sulyok Erzsébet

Egy mondat a Művelődésügyi Minisztérium 1957. március 20-án keltezett fegyelmi határozatából: „Baróti Dezső aktív szervezője volt a szegedi tudományegyetemen és Szeged városában lefolyt ellenforradalmi cselekményeknek és a vezetése alatt álló egyetemen a törvénysértések sorozatát követte el.” Részlet a Baróti Dezső díszdoktorrá avatása (1991. október 22.) alkalmából megjelent tanulmánykötet ajánlásából: „A bölcsészkar közvélemény annakidején – enyhén dendis modora, mindenféle magatartásbeli uniformis ellen tiltakozó képlékeny emberi alkata okán – alakját hamis általánosítással a homo aestheticus sémái szerint, a sodródás legendájának mintájára formálta meg. Pedig a látszat szigorú belső életelvet, elvi következetességet takart. Mintha – székelyföldi eredet lévén – Mikesjelmondata szerint rendezte volna be pályáját: Az vagyok, aki voltam, az leszek, aki vagyok! 1956 mindenekelőtt az emberi elszántság rendkívüli próbája volt számára.” (Greza Ferenc)

re a kommunistáknak az volt a taktikája, hogy Kádár kijelentette, a forradalomban való részvételért senki ellen nem indítanak eljárást. Az újonnan meginduló pártlap, a Népszabadság első számain hatalmas Kossuth-címer volt. A minisztériumban teljes bizonytalanság uralkodott. Én Bibóval is, másokkal is, akik tájékozottak voltak többször beszéltem, mindenki azt hitte, egy lazább szovjet ellenőrzés mellett kialakulhat valamilyen magyar út, olyasmi, ami aztán a 60-as években bekövetkezett, amit úgy emlegetünk, hogy mi voltunk a legvidámabb barakk.

– Abban különösen lehetett bízni, hogy a szellem embereihez, a tudósokhoz nem nyúlnak hozzá?

– Én meg voltam győződve, hogy nem tesznek ilyet. Annál is inkább, mert mi itt Szegeden, többben, Perbír József kollégámmal például, aki a városi forradalmi bizottság elnökévé választottak, az első perctől arra törekedtünk, hogy semmiféle egyéni akció ne legyen. Kijelentettük, hogy a Rákosi-korszak bűneinek fölszámolása csak akkor következhet be, ha az új magyar Parlament erről határozatot hoz. A hallgatóinkból megalakult az egyetemi díszlőalj, amely azért szervezett órákat, hogy fönntartsa a rendet. Az emberek, ha találkoztak velük, levették a kalapjukat, olyan tekintély volt az egyetemnek. Azt mondhatom, az egyetemistáknak és oktatóiknak köszönhető, hogy Szeged békésen csatlakozott a forradalomhoz. Március 15-e után változott meg a helyzet, áprilisban kezdtek rászállni az egyetemekre,

az értelmiségre. Engem április 26-án tartóztattak le. Előzőleg elmozdítottak a rektorságból, de még meghagytak professzornak. Akkor már a párt, élén Komócsinnal, újra kezdte kiterjeszteni a hatalmát az egyetemre is. De márciusig nem is nagyon mertek próbálkozni, én még úgy intézkedhettem, mint egy autonóm egyetem rektora, visszahelyeztük Bálint Sándort, visszaállítottuk az 1950-ben megszüntetett nyugati nyelvi tanszékeket, visszahelyeztük a korábban elmozdított oktatókat, akiknek addig mást kellett tanítani, mint amihez értettek, visszahívtuk Bibót – de az ő kinevezését már nem sikerült elérni...

– Komócsinéknak, vagy az egyetemen újra megszervezett pártnak sikerült megosztani az egyetemi közvéleményt?

– Három csoportot lehetett megkülönböztetni. A Rákosi-időben párttag volt az egyetemi tanárok egy része, én is, s velem együtt többen taktikai megfontolásból. Bizonyos dolgokat lehetett támogatni, ha az ember tudományos tekintéllyel tudott állni. Aztán ide került a történelmi tanszék Gerő Ernőné Fazekas Erzsébet, aki sztálinistákkal vette körül magát. Ez a moszkovita csoport Nagy Imre kormánya idején azt mondta magáról, hogy ők a párt ökle és szembenállnak a pesti revizionistákkal, értsd, a pártközponttal. Szóval papákbak voltak a papánál. Ebben a városban senkinek a haja szála sem görbült a forradalomkor, nem kellett volna tehát, de ők elbújtak. A harmadik és legnépesebb egyetemi csoport becsületes

magyar emberekből állt, akik apolitikusak voltak. Őket is meg akarták ijesztani azzal, hogy Perbírót és engem letartóztattak. Azt tanácsoltam nekik, hogy mindaddig, amíg nem ütközik a becsületbe, kössenek kompromisszumot, mert nem az a dolguk, hogy hőskökké és áldozatokká váljanak, hanem a kezükre bízott fiatalokkal van dolguk. A passzív rezisztencia jeleit nem foglalta senki jegyzőkönyvekbe, ezért nehéz tényszerűen bizonyítani, de ezen az egyetemen bűvópataként megmaradt, tovább élt a forradalom szellemisége. Ellenállni már nem tudtak, a hűségnyilatkozatokat alá kellett írni, de az egyetem atmoszférája tele volt normális, humanista megnyilvánulásokkal. Gondoljon olyan emberekre, mint Szőkefalvi-Nagy Béla professzor, akit nem mertek lecsukni, mert félték a nemzetközi botránytól, hiszen világhírű matematikus volt.

– És ön félt, professzor úr?

– Nem voltam én hős... De ha az igazat akarja tudni: 1948. és 53. között jobban féltém, mint amikor letartóztattak. Akkor mindenkinek félnie kellett ebben az országban. Az is igaz, hogy csak a letartóztatásom után jöttem rá, hogy az ÁVH mindent tudott rólam. Én rektori autón maszkáltam, ők meg figyelték minden lépésemet. A kihallgatásomkor fölolvastak nekem egy névsort, női neveket. Nem akarom azt mondani, hogy angyal voltam, de ezeknek elég volt annyi, hogy ha történetesen egy népszerű színésznővel leültem egyszer a Virágban, máris fölvesték a nevét... Valamikor a börtönben kezdtem

igazán félni, addig egyszerűen nem hittem, hogy baj történhet velem. A börtönparancsnok nyilván észrevette ezt, mert amolyan ávéhás kedélyességgel megnyugtatt, ne csináljon be, azt mondja, átnéztem az anyagát, maga fiatal korában baloldali volt, talán megússza életfogytiglannal, ha szerencséje van...

– Fiatalkori barátja, még a hajdani Szegedi Fialók Művészeti Kollégiumából, segített is önnek.

– Ortuay Gyula valóban lejárta a lábát, hogy kihozzon a börtönből, azt mondta nekik, míg Baróti-ügy van, addig ő nem tudja ellátni rektori teendőit a pesti egyetemen, mert állandó támadásoknak van kitéve. És az édes öcsém, akit labdarúgó szövetségi kapitányként ismernek, szintén segített. Néhanapján eszembe jutott ugyan, hogy ha ügyesebb vagyok, akkor megúszhattam volna, de aztán örültem, hogy nem bizonyultam ügyesnek.

– Elmesélte a kollégámnak a Szegedi Egyetem-interjúban, hogy írhatott volna cikket a Pravdába. Erre gondolt?

– Nem sokkal az orosz bevonulás után megjelent nálam a szegedi pártbizottság küldöttsége, hogy lépjek be és vállaljam el a megyei pártbizottság elnöki funkcióját. Ez is taktika volt persze, a Nagy Medve szava, de akkor nehéz volt előre látni, amiben később már biztos voltam: először megmutatták volna, hogy íme engem is megnyertek, s csak aztán tartóztattak le. A másik ilyen csábítás a Pravda-ügy volt. Megjelent nálam a szovjet városparancsnok a

politikai tisztje kíséretében és közölte, hogy ő tájékozott rólam, kiváló embernek és tudósnak tart és rettentően fájlalná, ha elkerülnék az egyetemről. Ad nekem egy sanszot, írjam meg a Pravdába, hogy nagyon megbántam, amit tettem, bedőltem az imperialista propagandának és nagyon hálás vagyok a Szovjetunióknak, amiért másodszor is felszabadította a hazámat. Tolmács segítségével beszélgetünk, mert egyáltalán nem tudtam oroszul, de annyit mégis, hogy válaszoljak erre. Nyet. Ezt mondtam. Hogy ez a kezdeti taktikázás, meg aztán a későbbi megtorlás mennyire orosz import lehetett, mutatja, hogy a kihallgatási jegyzőkönyvek egy példányát azonnal a szovjet városparancsnokságra vitték. Erre úgy jöttem rá, hogy távollátó vagyok, és egyszer, amikor elémet tettem négy jegyzőkönyvet, hogy írjam alá, az egyiket visszahúzták és megláttam rajta a piros ceruzás utasítást: azonnal oroszra fordítani! Még ilyen viszonylag kis ügygel, mint az enyém, még ezzel is foglalkoztak, a figyelmük a legapróbb részletekre is kiterjedt. A Kádár-csoport emberei csak amolyan kis bocsok voltak a Nagy Medve oltalmában.

Annak idején Budó Ágoston professzor eljött hozzám, hogy gyűjtést indított az egyetemen, mert biztosan szükségem van pénzre... Lebeszéltem persze, mert pestieket akkor már kaptak el ilyesmiért. Szabó Zoltán, aki később pesti professzor lett, akkor kapott Kossuth-díjat, elhozta a betétkönyvet, hogy vegyek ki belőle, amennyire szükségem van. Ők voltak többen. A másmllyeneket meg el lehet felejteni.

– Szóval lehet felejteni?

– Most azért nehéz kérdezni. Hosszú éveket volt egy visszatérő álmom: üldöztek. Eleinte ilyenkor fölördítettem, a feleségem fölberesztett. Később már csak frontáttöréses éjszakákon álmodtam, még később kiegészült az álom azzal, hogy megszöktem előlük. Megszabadultam. Nem titkolom, hogy elég régóta meg voltam győződve, bárha a történelemnek nincs egyenes vonala, logikája, azért végre lesz egyszer a szovjet rendszernek. Azt nem hittem, hogy megérem, de a gyerekeimet meg az unokáimat ebben a szellemben neveltem. Bizony, nagy dolog nekem, hogy megértem, itt vagyok egy valóban felszabadult országban és békésen beszélgetek ezekről a dolgokról...

– Mondana részletet is arról, hogy milyennek látja most ezt a „valóban felszabadult országot”?

– Rákényszerít, hogy politizáljak? Jó, hát válaszolok erre a kérdésre is. A felszabadulás első jelei idején nagyon aggódtam, hogy a kommunista diktatúra átcsap jobboldali diktatúrába. A fasizmusnak nincs jobb előiskolája a kommunizmusnál. Attól is féltém, hogy zavargások lesznek, érthető lett volna. Úgyhogy örülök, hogy az átmenet békésen lezajlott. Még akkor is, ha úgy gondolom, következetesebben kellene demokratának lenni. A demokrácia nemcsak intézményeket és vélemény-szabadságot jelent, hanem egy mentalitást is. Nem vagyok tagja egyik pártnak sem, de a Fideszre szavaznék. Nem mintha az ember egész mentalitásával azonosulhatna egy politikai párttal, de ők állnak legközelebb a gondolkodásmódomhoz, no és, ahogy a nyugati demokráciákban mondják, amikor szavazunk, hasznosan kell szavaznunk. Azért én még továbbra is független, szabadelvű gondolkodó vagyok.